

Novi religiozni pokreti

Končarević, Dragana

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:199969>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

NASLOVNICA

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU**

ZAVRŠNI RAD

Osijek, 04. 07. 2018.

(datum predaje rada)

Dragana Končarević

(ime i prezime)

PRVA STRANICA

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

ZAVRŠNI RAD

TEMA: Novi religiozni pokreti

PRISTUPNIK: Dragana Končarević

Osijek, 04. 07. 2018.
(datum predaje rada)

Dragana Končarević
(potpis)

DRUGA STRANICA

(popunjava sastavnica)

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU	
ZAVRŠNI RAD Znanstveno područje: Znanstveno polje: Znanstvena grana:	
Prilog:	Izrađeno:
	Primljeno:
	MENTOR: KOMENTOR:
	Mj:
	Broj priloga:
	PRISTUPNIK:

Mentor:

(potpis)

**Predsjednik Odbora
za završne i diplomske ispite:**

(potpis)

Sadržaj

SAŽETAK	5
1.UVOD	6
2.RELIGIJA	7
3.NOVE RELIGIJE	8
3.1.New Age.....	10
3.2.L. Ron Hubbard i Scijentološka crkva	13
3.3.Jehovini svjedoci	18
3.4.Mormonska crkva.....	21
3.5.Spiritizam i Crkva ujedinjenja	24
3.6. Okultizam.....	27
4.OSTALE RELIGIJE	28
5.ZAKLJUČAK	30
LITERATURA	31

SAŽETAK

Religija je uvijek bila važan dio naše kulture. Možemo se složiti da je religija oduvijek igrala važnu ulogu u povijesti čovječanstva. Napretkom tehnologije i mijenjanjem čovjekovog pogleda na svijet i sama se religija mijenjala i neprestano „usavršavala.“ Tako su se početkom 20. stoljeća (pa i ranije) počeli javljati novi pokreti i sljedbe. U zadnja tri desetljeća 20. stoljeća u zapadnim zemljama pojavio duhovni pokret pod nazivom New Age, koji se zalagao za odbacivanje dotadašnjih religijskih dogmi. Kršćanstvo, islam i judaizam smatraju se najvećim i najrasprostranjenijim religijama na svijetu. Ipak, ne možemo, a da se ne zapitamo: hoće li, u budućnosti neka nova religija preuzeti glavnu ulogu i baciti neku od ove tri u drugi plan? Hoće li New Age u potpunosti prevladati i potisnuti tradicije i običaje stare nekoliko tisuća godina?

KLJUČNE RIJEČI: religija, New Age, čovjek, dogma, tradicije

SUMMARY

Religion has always been the big part of our culture. We can all agree that religion has always played an important role in the history of mankind. By advancing technology and changing the world's view of man, religion itself changed and continually "perfected." Thus, at the beginning of the 20th century (and earlier) new movements, sequences and some new alternative religions and beliefs began to emerge. In the last three decades of the twentieth century in Western countries, a spiritual movement called New Age emerged, forcing the rejection of former religious dogmas. Christianity, Islam and Judaism are considered to be the largest and most widespread religions in the world. However, we still need to ask ourselves: However, we can not but not ask: will any new religion in the future take on the lead and throw one of these three into another plan? Will New Age completely overcome and suppress the traditions and customs of the old millennium?

KEYWORDS: religion, New Age, man, dogma, tradition

1.UVOD

Religiju možemo opisati kao skup određenih vjerovanja karakterističnih za određenu skupinu ljudi. To je nešto što daje identitet pojedincu, ali i grupi u nekoj zajednici u kojoj žive, što naravno, opet ovisi o sredini, vjeri, kulturi, običajima i religioznim uvjerenjima. Danas, više nego ikad ranije, ljudi imaju slobodu vjerovati (ili ne) u što god hoće. U posljednjih nekoliko stoljeća razvilo se i izrodilo (i još uvijek se razvija) mnoštvo manjih alternativnih duhovnih pokreta, sekti i kultova. Možemo reći da je na neki način barem dijelom za to zaslužan ogroman napredak koji je čovječanstvo postiglo u zadnjih dvjestotinjak godina. Industrijska revolucija doprinijela je novom razumijevanju i drugačijem pogledu na svijet u mnogo više načina. Mnogobrojni pokreti za ljudska prava, za dostojanstvo, za prava žena, kao i nagli razvoj medija dali su ljudima jednu vrstu slobode koja dotada vjerojatno u svijetu još nikada nije ni postojala i na taj način ih ohrabrila da svoje odgovore potraže na nekakav drugi način.

Kršćanstvo, islam i judaizam smatraju se najvećim i najrasprostranjenijim svjetskim religijama. Postoji i mnogo drugih pokreta o kojima ćemo ovdje u narednim poglavljima govoriti i opisati neke od njih. Pokreti kao što su New age, Scijentologija, Jehovini svjedoci, Mormoni, Spirizualizam, Okultizam, ali i svi ostali uvijek u društvu bez iznimke igraju dvostruku ulogu. Netko će se opredijeliti i prihvatiti određene tvrdnje koje mu njegova vjera iznosi, bez obzira kakve bile i koliko god možda smiješno ili potpuno besmisleno zvučale nekome drugome. Normalno je da postoje dvije strane. U svijetu ne postoji jedna vjera koja je svima u svemu udovoljila, jer netko će uvijek naći manu u nečemu, što ne mora nužno biti i loša stvar. Religija čovjeku donosi određenu dozu unutrašnje sreće, ona čini da se čovjek osjeća bližim Bogu ili nekom drugom uzvišenom ili transcendentnom biću u kojeg vjeruje. Pojedinaac je ponekad spreman učiniti sve kako bi to postigao.

2.RELIGIJA

Religija, kao nešto što identificira određenu skupinu ljudi, kao nešto što predstavlja vjerovanja i uvjerenja određene etničke grupe, nije nova pojava u svijetu; prisutna je već tisućama i tisućama godina. Etimologija riječi *religija* i dan danas nije do kraja utvrđena (ima nekoliko etimoloških značenja). Religija je sa jedne strane definirana kao organizirani sistem vjerovanja, sa Bogom kao jedinim uzvišenim i transcendentalnim bićem u središtu, dok sa druge strane isto tako označava i vjerovanje u veći broj bogova ili prakticiranje neke „posebne“ vrste religije, koja na taj način odbacuje tradicionalne odnosno već postojeće društvene religije. Religija mora biti objektivna u svakom smislu te riječi, upravo zbog velike uloge i utjecaja koje ima na nekom području. Religiozan čovjek je u neprestanoj potrazi za nekakvim višim i uzvišenim bićem (Bogom), nečemu što nadilazi sve ovozemaljske materijalizme. „Religije nikad nisu statične, uvijek su, više ili manje, u procesu evolucije. One su način života kojeg oblikuju i njime su oblikovane (Partridge, 2005, 14).“ U skladu s time, nove su se religije, sekte, kao i alternativni duhovni pokreti neprestano razvijali tijekom povijesti, ponajviše zahvaljujući susretima drugih kultura i religija, koji su u konačnici rezultirali novim istraživanjima, vodeći ka preispitivanju trenutačnih crkvenih dogmi.

Religioznost, kao sam pojam, je krajnje individualan i subjektivan stav nekog pojedinca, te u potpunosti ovisi o njegovom pogledu i viđenju određene religije kojoj pripada, te se smatra gotovo nemogućim mjeriti je prema objektivnim standardima. Svrha svih religija je uglavnom objasniti smisao i svrhu postojanja na ovome svijetu, kako se trebamo ponašati u skladu sa svojom vjerom, te postoji li ili ne život poslije smrti; to je odraz čovjekove psihološke potrebe za sigurnošću. Religija se temelji na suštinskim vrijednostima, kao središte morala i čistoće – izvor svega istinskog, lijepog i dobrog. Društva se razlikuju. Svatko ima svoje mišljenje (pozitivno ili negativno) prema određenoj religiji. Neki će čak reći da je religija samo prevara kojom svećenici i drugi duhovni vođe vole obmanjivati ljude. Opet, sve ovisi o pogledu pojedinca. Najveća svjetska religija je kršćanstvo sa 2,1 milijardi vjernika diljem svijeta. Nakon kršćanstva dolazi islam sa oko 1,5 milijardi vjernika, te hinduizam sa oko 900 milijuna vjernika. Nadalje je još važno spomenuti i budizam (sa 500 milijuna vjernika u svijetu), narodne (etničke, tradicionalne) religije sa oko 300 milijuna vjernika, kao i judaizam sa 14 milijuna vjernika.

3.NOVE RELIGIJE

Svaka religija ima svoje mjesto u povijesti; načine na koji se razvijala, te kako i zašto je došlo do naglog ili sporijeg razvoja jedne religije naspram druge. U posljednjih stotinjak godina možemo primijetiti veliki porast broja novih religija, koje su često zvane sljedbama i alternativnim duhovnim pokretima. „Jedna od ključnih promjena koje su omogućile nezapamćeni rast, pojava je religijski pluralnoga društva (Partridge, 2005, 14).“ Raznorazne seobe ljudi u druge krajeve i kulture uvelike doprinose razvijanju novih religija. Na sličan način se, zahvaljujući današnjim modernim medijima, (radiju, televiziji, internetu) sve informacije o pojedinim kulturama, običajima i religijama šire nevjerojatnom brzinom, dopirući do ogromnih masa ljudi diljem svijeta. Na taj način ljudi postaju svjesni o postojanju drugih vjerovanja, kultura, običaja i religija koje ih okružuju. Među toliko novonastalih, ali ipak vrlo različitih religija, bilo je potrebno pronaći neki red i sklad među njima.

Čovjek je društveno biće koje je u neprestanoj potrazi za pripadnošću, on neprekidno traži svoje mjesto u svijetu i želi biti prihvaćen od strane okoline u kojoj se nalazi. Religija (bilo da se radi o novim ili starijim) može pružiti sigurnost u kriznim situacijama kada se nalazimo na raskrsnici života. Ovdashnji život je problematičan, zamršen, te općenito pun zamršenih i naoko bezizlaznih situacija, te se zbog toga ljudi često okreću prema religiji u potrazi za odgovorima. Religija može pružiti osjećaj svrhe u životu, da upravo mi možemo napraviti razliku u svijetu i učiniti ga boljim mjestom, te se čini da ti novi pokreti nude „novu viziju“, obećavaju bolju budućnost, doba promjene. Ako čovjek ne dobiva podršku i vodstvo od svoje bliže okoline (šire i uže obitelji i prijatelja), često se zna dogoditi da se okrenemo ka religiji u potrazi za duhovnim vodstvom i priznanjem. Polaganje vjere u učitelja, gurua ili općenito osobu koja odiše duhovnošću i karizmom ima važnu ulogu u stvaranju snažne poveznice između osobe i njegovog duhovnog vođe. Na toliko mnogo razina novi religiozni pokreti nam žele poručiti da važimo, da možemo napraviti razliku ako se ponašamo na određeni način; ispunjava našu potrebu za sudjelovanjem i angažmanom u „mijenjanju svijeta“ (što se posebno odnosi na mlade osobe koje žele imati kontrolu nad svojom sudbinom). U isto vrijeme traži se i nešto uzvišeno, mistično, nešto što izaziva strahopoštovanje u nekome.

„Posljednjih nekoliko desetljeća, nove religije su postale predmetom velikog zanimanja i

pomnog ispitivanja, ne samo znanstvenika nego i čitavog niza profesija, od psihijataru do policije i zakonodavnih tijela (Partridge, 11, 12, 2005).“ Utjecaj novih religija vidljiv je svugdje u svijetu, a posebno u zapadnoj kulturi gdje je ovaj pokret najviše došao do izražaja. Starije religiozne zajednice nikako nisu mogle zaustaviti stvaranje ovih novih pokreta. Usprkos tome što sporo sazrijevaju, one neprekidno ispituju, istražuju i iskušavaju raznorazne metode prosvjetljenja i mogućnosti spasenja. Temeljne osnove ovih organizacija preuzete su iz prastarih tradicija, običaja i vjerovanja, koje su zatim prilagođene nekim novim pravilima specifičnim za tu organizaciju. U današnjem svijetu još uvijek nisu do kraja prihvaćene i svugdje jednako priznate – često su podvrgnute kritici i mnogi ih smatraju opasnim po društvo.

U današnje vrijeme ljudi na izbor imaju pregršt različitih religija, te sami mogu izabrati hoće li ili neće u nešto vjerovati. „U njima mogu ljudi mogu izabrati, ne samo svoju religiju, nego i razinu svojih vjerskih aktivnosti, od cjelodnevne posvećenosti, do povremenih prisustvovanja vjerskoj službi (Partridge, 12, 2005).“ Naravno, postoje religije koje jednostavno nisu ispunile očekivanja pojedinaca u pogledu onoga što im je obećano da će zahvaljujući pripadnosti sa nekom zajednicom postići ili steći. Njihov položaj i stanje u društvu se onda dovodi u pitanje. Neki smatraju da su vjerski sljedbenici osobe koje se plaše neovisnosti i samostalnosti, te traže neku „paralelnu“ stvarnost koja bi im mogla ponuditi izvor utjehe. Jedan od najvećih razloga zbog kojih se neprestano javljaju nove religije je upravo to da već one postojeće religije ne mogu svima udovoljiti na duhovnoj razini. Tradicionalne religije jednostavno ne zadovoljavaju sve potrebe svojih vjernika pa se oni često osjećaju izostavljenima, razočaranima ili emocionalno nepotpunima, te svoju sreću traže na drugom mjestu. Mogućnost manipuliranja je svugdje moguća. Iako se pojedine religije u početku mogu činiti pozitivnim i bezazlenim, kasnije se može utvrditi da cijela organizacija ništa drugo doli obične religijske propagande, te stoga jako štetna i samodestruktivna. Na kraju ipak, svatko za sebe odlučuje.

3.1. New Age

New Age ili Novo doba je duhovni pokret koji se razvio krajem 20. stoljeća, pretežno u zapadnim zemljama. Ne postoji čvrsta definicija kojom bi se mogao opisati. Samo po sebi nema nikakvu organizaciju, strukturu, dogmu, nekakvog duhovnog vođu, proroka ili čvrsti autoritet. Možemo ga okarakterizirati kao težnju pojedinca koji je u potrazi za nečim boljim, drugačijim ili idealnim, gdje neće morati razmišljati ili se brinuti oko životnih poteškoća i problema koje su ga dotad pratile. Svi mi tražimo sreću, zadovoljstvo i spokoj u životu, pogotovo u današnjem vremenu i svijetu. New age filozofija odbacuje sve dotadašnje životne vrijednosti, tradicije i ustaljene norme. „New age je vrlo velika, labavo strukturirana, mreža organizacija i pojedinaca povezanih zajedničkim vrijednostima, temeljenim na misticizmu i istočnjačkome panteističkom monizmu te zajedničkoj viziji nadolazećega „novog doba“ mira i masovne prosvjećenosti, doba vodenjaka (Jambrek, 26, 2005).“ Čovječanstvo se nalazi na nekom novom početku u povijesti, čemu je najviše doprinio napredak komunikacijskih tehnologija. Za preteču Novog doba smatraju se okultne radnje sa kraja 19. i početka 20. stoljeća. Ovdje se još ubrajaju i spiritizmi, pojava gurua, učitelja okultnih radnji, te su se, osim toga, posebno uvažavala psihološka promatranja Carla G. Junga i Abrahama Maslowa. Kao „prava“ početna godina označava 1970., te se ovaj pokret prvotno nastanio u državama zapadne Europe, odakle se nedugo kasnije proširio i na Sjevernu Ameriku. Osim toga ideje je New Age potražio i u budizmu, panteizmu, gnosticizmu, teofiziji, hinduizmu, antropofiziji, astrologiji, taoizmu, zen budizmu, animizmu, kao i u još mnogobrojnim drevnim religijama.

New Age pokret je subjektivne naravi, te ne postoji jedan jedini ispravni i ustaljeni sustav vjerovanja. U današnje vrijeme u našoj kulturi nisu strani pojmovi kao što su: transcendentalna meditacija, joga, zen, nirvana, guru, reinkarnacija, prošli život, mantra itd. „Tako se ne govori više o „susretu s Bogom“ već o „vrhunskom iskustvu“, ne govori se o spasenju već o prosvjećenju čovjeka; ne govori se o vjeri već o znanju; ne govori se o grijehu već o neznanju; ne govori se o uskrsnuću već o reinkarnaciji (Jambrek, 43, 44, 2005).“ Novo doba smatra da je svijet zapravo samo jedna velika iluzija ljudskog uma, te da čovjek uz primjenu i prakticiranje određenih metoda, može sam bez ičije pomoći upravljati svojom sudbinom. Kao što je već prethodno natuknuto, Novo doba ne priznaje samo jednu istinu, već je svaki pojedinac tvorac

svoje vlastite istine i uvjerenja, sposoban da sam odredi svoj daljnji put u životu. Također, jedno od vjerovanja slično je zakonu fizike – naš um je kao magnet za privlačenje određenih misli. Tako se na primjer smatra da ako mislimo o nekim problemima, onda je logično da će nam se problemi nastavljati događati u životu, ako smo sretni, onda će nas ta ista sreća pratiti dokle god razmišljamo na taj način i tako u nedogled. Pripadnici ovog pokreta isto tako ne misle da je samo jedan prorok ili duhovni vođa spasitelj. Kao što Isus postoji u Kršćanstvu, tako u budizmu postoji Buda, u hinduizmu Brahma, Višnu i Šiva, u islamu Muhamed. Iako za svaku od ovih religija postoji samo jedan jedini i vrhovni Spasitelj i pripovjedač vjere, u slučaju Novog doba to nije tako. Čovjek je Bog, jer on sam nosi „njega“ u sebi pa tako bilo koja osoba može steći autoritet i moć u društvu samo ako zna kako.

„Izravne korijene New Age ima u humanističkoj psihologiji.“...“Ispod njegova popularnog 'odraza', New Age uče korijene od tradicije spiritualizma, nove misli i teozofije 19.-og stoljeća (York, 309, 2005).“ New Age možemo podijeliti na tri dijela:: socijalni, okultni i duhovni. Kod socijalne dimenzije posebno se naglašava poboljšavanje obrazovanja, zaštita okoliša i socijalna skrb. Pomoću ove dimenzije stvari se ne mijenjaju uz Božju pomoć ili pomoć nekakve uzvišene sile, već preko direktnog rada koji daje empirijske rezultate. Sa druge strane okultisti tvrde upravo suprotno. Naime, oni uvažavaju nadnaravne sile kao nešto što se svakodnevno upliće u sva ljudska i ovozemaljska djela. Ovo se iskazuje preko velikih, gotovo apokaliptičnih događaja: potresa, epidemije, velikih oluja, gladi itd. Nadalje duhovno podrazumijeva više stavlja naglasak na ljudski trud nego u paranormalno. „Prva ističe duhovni razvoj osobe – kroz meditaciju, vježbanje yoge, šamanizam, osobnu disciplinu, terapije za razvijanje ljudskog potencijala i/ili psihofizičku terapiju“...“Osnovno se načelo temelji na vjerovanju da, kako se pojedinci razvijaju i mijenjaju, tako će se mijenjati i globalno društvo i ljudska biosfera (York, 312, 2005).“

Također, u New Ageu se često spominje krist, ali tu nije riječ o Isusu Kristu iz Novog zavjeta. Naziv krist ovdje upotrebljavaju kada govore o učitelju ili mentoru, jer se prema New Ageu smatra da su u prošlosti postojali mnogobrojni učitelji, te da je Isus bio samo jedan od njih koji se posebno istaknuo. Pošto se za pokret New Age kaže da je ovo sada trenutno doba svih onih u horoskopskom znaku Vodenjaka, sljedeći *krist – vodenjak* trebao bi da dođe 2160. godine, a prije kojeg je bila *krist - riba*. Sljedbenici čak smatraju da će to biti doba kada će „trenutačno“ evanđelje biti smijenjeno novim evanđeljem, Vodenjakovim evanđeljem, koje će se razlikovati

od dosadašnjih evanđelja, jer donosi sve točne podatke o Isusovom životu, njegovim djelima i postupcima i njegovoj povezanosti sa božanskim. Pošto New Age svoje korijene vuče iz različitih pokreta, tako postoji i mnogo teorija sa koje ga možemo promatrati. Na primjer iz pogleda panteizma, sve se na ovoj planeti „božanskim.“ Sve je bog i bog je sve, odnosno bog ujedno označava i svijet, moć i snaga.

New Age, kao i sve ostale religije, sekte, kultovi ili pokreti nije lišen mnogobrojnih optužbi, skandala i kontroverzi. Često možemo čuti kako se ovaj pokret opisuje kao jeftino lažan duhovni kič, pomno dotjeran, ukrašen, kako bi se što bolje mogao prezentirati trenutnim, ali i budućim potencijalnim vjernicima u pokušaju brze i lake zarade. Neki će reći da je New Age još jedna u nizu sekti, što je odmah čini opasnom i štetnom za neku društvenu zajednicu. „'Novo doba' dovodi u pitanje sam pojam subjekta kojega zamjenjuje „čovjekom bez granica“ koji više nema identiteta, a što uporabom sredstava za osobnu preobrazbu 'vodi do tehnizacije duhovnog život' (Bašić, 11, 2015).“

3.2.L. Ron Hubbard i Scijentološka crkva

Scijentologija je skup vjerovanja i učenja čije je temelje postavio američki pisac znanstvene fantastike Lafayette Ronald Hubbard (skraćeno LRH). Hubbard je rođen 1911. godine u Tildenu, Nebraska, SAD. Njegov je otac bio ratno lice, te se 1917. godine za vrijeme Prvog Svjetskog rata pridružio američkoj mornarici – obitelj se kasnijih godina, zbog njegove službe često selila sa jednog mjesta na drugo. 1927. godine njegov je otac poslan u Guam, gdje se nalazi američka vojna baza. Između 1927. i 1929. godine Hubbard je pripovijedao kako je putovao po orijentu, učeći o tajnama života, od mudraca i gurua. Usprkos raznim pričama, Hubbard zapravo nije ni najmanje bio impresioniran Kinom ni ostalim dijelovima Azije (većinu država nikad nije ni posjetio), te je često pokazivao mržnju, netoleranciju i rasizam.

Nakon završetka srednje škole 1930. godine primljen je na sveučilište George Washington u Washingtonu D.C., te je tvrdio da je diplomirao kao jedan od prvih (u tadašnje vrijeme) nuklearnih fizičara. Podatci sa sveučilišta ipak govore da je Hubbard bio loš student, zbog čega je bio na probnom roku i na kraju eventualno prekinuo školovanje na drugoj godini studija – isto tako nije ni stekao doktorat sa sveučilišta u Kaliforniji kao što je govorio. Nakon neuspjeha u školovanju, Hubbard se potpuno posvetio pisanju znanstveno fantastičnih romana, koji su u to vrijeme postali izuzetno popularni. 1933. godine oženio se svojom prvom ženom Margaret „Polly“ Grubb, sa kojom je imao dvoje djece. 1941. godine pridružio se američkoj mornarici, a Scijentološka crkva je u mnogo prilika isticala njegovo veliko herojstvo i hrabrost za vrijeme služenja u vojsci. Stalno je bio u središtu borbe i ranjen mnogo puta pa je zato s vremenom primio 29 ratnih medalja. Međutim, službeni podatci američke mornarice navode da je Hubbardova vojna služba u najboljem slučaju bila nezadovoljavajuća i znatno ispod prosjeka, većinu svoje službe proveo je na obali, te nikada nije bio povrijeđen u bitci niti je sudjelovao u jednoj, te stoga nije ni mogao primiti nijednu medalju.

Poslije rata nije se vratio svojoj obitelji u Washington, već ih je napustio kako bi otišao u Pasadenu, Kaliforniju, gdje se zajedno sa prijatelje Jackom Parsonsom počeo baviti okultizmom i crnom magijom. Ubrzo se nakon toga oženio Parsonsovom djevojkom Sarom Northrup (imali su jedno dijete), dok je još bio u braku sa svojom prvom ženom. 1950. godine Hubbard tiska djelo pod nazivom: *Dijanetika: Moderna znanost o mentalnom zdravlju*, što predstavlja temelj i

osnovu Scijentološke crkve. Knjiga je ubrzo postala bestseller u Americi, te je ubrzo osnovano oko 500 Dijanetičkih klubova koji su promovirali njegove ideje. Novinari, znanstvene i medicinske ustanove odbacili su Dijanetike kao „potpunu glupost bez pravih empirijskih dokaza, koja samo pruža obećanja, ali bez stvarnih i vidljivih dokaza koji bi potvrdili njegovu istinitost.“ Američka Psihijatrijska Udruga nije prihvaćala Hubbardove metode liječenja pacijenata, odbacujući ih „kao šalu“, što je bio jedan od razloga Hubbardovog otvorenog prijevira prema psihijatrima, psiholozima i njihovim ustanovama. Uskoro je nakon prvotnog procvata došlo do raspada Hubbardove ideologije; organizacija je nedugo nakon nastanka bankrotirala, a Hubbard se našao pod pritiskom optužbi za prevaru. 1951. rastao se i od svoje druge žene; kao razlog se navodila njegova nasilna priroda ophođenja prema njoj. Sa svojom trećom ženom Mary Sue Whipp, oženio se 1952. godine, nedugo nakon rastave – zajedno su imali četvero djece.

Pod prijetnjom da bi mogao izgubiti pravo na Dijanetike, Hubbard je proširio svoju prvotnu teoriju kako bi uspio stvoriti duhovno orijentiranu doktrinu, gdje je osoba zapravo *thetan*: besmrtno, sveznajuće i svemoćno biće. Tvrdio je da su thetani zapravo tvorci svemira kakvog danas poznajemo, te da su zaboravili na svoje božanske moći i ostali zarobljeni u fizičkom obliku. Hubbard je za ispitivanje svojih članova uveo uređaj *E-metar*, koji je predstavio kao: „mističan i moćni uređaj koji otkriva čovjekove najdublje i najskrivenije tajne.“ Scijentologija, baš kao i Hubbard mrzi psihijatre, koje naziva „diktatorima modernog društva“ zadužene da „pod prisilom djeci guraju tablete niz grlo.“ Nakon što je javno iznio da je „stekao doktorat“, htio je da Scijentologija službeno postane vjera; što bi znatno poboljšalo njegovo financijsko stanje kao osnivača, te je čak u nekoliko navrata sam i rekao: „Ako čovjek uistinu želi zaraditi milijune dolara, onda bi trebao osnovati vlastitu religiju.“ Crkva poriče da je Hubbard ikada iznio ovakvu tvrdnju, te sve spekulacije pripisuje tračevima. Scijentologija je postala religija 1956. godine, a nedugo se zatim našla pod istraživanjem američke vlade (koja je kao i FBI bila veoma dobro upoznata sa ranijim Hubbardovim aktivnostima), te je Hubbard vjerovao da iza svih tih „lažni optužbi“ stoje psihijatri, koji „tajno upravljaju vladom.“ Isto tako sumnjao je da se unutar njegove organizacije nalaze špijuni i saboteri. Tadašnji članovi Scijentološke crkve morali su se podvrgnuti ispitivanju preko E-metra, kako bi se moglo utvrditi postoji li među njima potencijalni izdajnik i nevjernik.

Ovo je sve privuklo neželjenu pažnju javnosti pa je u nekim zemljama Scijentologija bivala optuživana za ispiranje mozga, ucjene i nanošenje štete psihičkom zdravlju njenih

članova. U tom trenutku Hubbard nije preostajalo ništa drugo nego da ide iz države u državu kako bi nestao sa vladinog radara. Također, Scijentologija je 1967. godine izgubila pravo na neplaćanje poreza, zbog sumnji da je osnivač i njegova obitelj „napravila posao od religije“, uzimajući ogromne svote novca, koje su uplaćivali članovi pokreta kako bi mogli biti dio organizacije. Iste je godine osnovao organizaciju pod nazivom *Sea Org*, religiozni vojni odred, koji se sastojao od najodanijih crkvenih članova i nije bio pod kontrolom države. Kupio je četiri broda: Diana, Athena, Excalibur i Apollo (glavni brod), pomoću kojih je isplovio u teritorijalne vode, gdje su uspjeli na neko vrijeme pobjeći od vlade. U morima je nastavio proširivati svoju doktrinu. Tijekom 70-ih neprestano je morao biti na oprezu od vlade i FBI-a.

1973. godine sproveo je *Operaciju Snjeguljica*, preko agencije *Odredi Čuvara*, koju je ustanovio 1966. godine. Cilj ove operacije bio je prikupiti sve „lažne“ inkriminirajuće podatke o Scijentologiji iz vladinih dokumenata. Hubbardovi ljudi (uključujući i njegovu ženu) zaposlili su se u visoko pozicioniranim državnim ustanovama, kako bi neometano mogli imati pristup do svih dokumenata koji su im bili potrebni. Njegova uloga u operacijama bila je prikrivena korištenjem šifriranih imena. *Operacija buldožer* pokrenuta je sa namjerom kako bi proširila glasinu u kojoj bi vladu, medije i ostale „nevjernike“ uvjerila kako Hubbard nije imao nikakve veze sa ovim aktivnostima. 1977. godine FBI je uhapsio deset Scijentologa, uključujući i Mary Sue, Hubbardovu ženu koja je umjesto njega preuzela krivicu i otišla u federalni zatvor. Hubbard nikada nije bio uhapšen. Bitka koju je vodio sa poreznom upravom završila je na vrhovnom sudu 1991. godine, gdje je izglasano u korist uprave. Usprkos odluci porezna uprava je 1993. godine, Scijentologiji povratila status neplaćanja poreza, zbog neprestanog pritiska koje je crkva te dvije godine vršila nad upravom. Hubbard je ostatak svojega života proveo u sakrivanju. Potpuno se otuđio od svoje obitelji. Umro je 1986. godine u gradu Crestonu, Kaliforniji, od moždanog udara, a vjeruje se i da je bolovao od raka gušterače. Hubbarda je naslijedio njegov najbliži savjetnik David Miscavige, koji sebe često voli nazivati „papom Scijentologije“, te je i dan danas na čelu Scijentološke crkve. Iskoristio je Hubbardovu smrt u svoju korist tako što je govorio kako on zapravo nije umro, nego se samo uzdignuo na jednu višu razinu postojanja.

Hubbard je još na samim počecima Scijentologije uveo mnogobrojna pravila koja je ispisao u svojim knjigama. Jedno od njegovih glavnih pravila je glasilo: „ako neka organizacija napadne Scijentologiju ili bilo koga od njenih članova, nikada se ne treba braniti – uvijek treba napadati! Svrha zakona je da ga se može saviti i iskoristiti na pravi način, tako da bi se nekoga

moglo uznemiravati, te ako je to moguće čak i uništiti!“ Iako se ovo nalazi u Hubbardovim službenim zapisima, crkva poriče ovu tvrdnju. Nadalje, kada je osnovao Sea org pokret uveo je važne odrednice: pravilo „moralne etike“ koje je nalagalo da Scijentolozi prekinu sve kontakte sa osobama (čak i članovima obitelji) koji su izbačeni ili koji su otišli svojevrijedno iz crkve, te se stoga smatraju nevjernicima ili možda jednostavno predstavljaju prijetnju iz bilo kojeg razloga. Također, članovi su bili zaduženi da pišu izvještaje jedni o drugima, ako iz bilo kojeg razloga sumnjaju na pojedinca, nakon čega su bili kažnjavani (kazna je ovisila o vrsti prekršaja). To vrijedi za sve i ne prave se iznimke u slučaju obiteljskih članova. Pravilo „poštena igra“ potvrđuje prethodno iznesenu činjenicu. Naime, svatko tko je iz bilo kojeg razloga proglašen neprijateljem crkve „zaslužio je ono što ga snađe.“ Sea org, kao organizacija u sklopu Scijentologije i dan danas je aktualna, a od svojih članova zahtijeva da prilikom stupanja potpišu ugovor na milijardu godina službe, pošto Scijentologija vjeruje da je čovjek besmrtno duhovno biće. Nisu svi Scijentolozi članovi Sea org-a, te su se članovi mogli ženiti samo unutar organizacije i nisu smjeli imati djecu. Ako bi se to dogodilo morali su otići iz organizacije na niže položaje unutar crkve. Kada bi dijete napunilo šest godina, roditeljima je bilo dopušteno da se vrate u Sea org, dok je za odgoj djece zadužena zajednica. Scijentolozi niječu glasine da su neke žene bile prisiljene napraviti abortus, ali mnogobrojne priče bivših članica ove organizacije i crkve, iznose sasvim suprotnu priču koja podržava prvotne tvrdnje. 1974. godine Sea org osnovao je radne kampove za sve one članove koji nisu ispunili očekivanja crkve. Hubbard nije pravio razliku između djeteta i odraslog čovjeka; za njega je svako dijete bilo muškarac ili žena bez obzira na dob ili veličinu, te nije dobivalo nikakve posebne povlastice. Mnogi bivši članovi Scijentologije navode kako su kao djeca (od osam godina pa nadalje) u tim kampovima radili zahtjevne i teške fizičke poslove, namijenjene odraslima, od jutra do mraka.

Također, Hubbard je stvorio nekoliko scijentoloških tečajeva pod imenom „Operation Thetan“ (OT), što predstavlja duhovno stanje iznad spoznaje, kada se čovjek konačno riješi svih negativnih misli, emocija i ostalih stvari koje ga sprječavaju da postigne savršeni unutarnji sklad. Ukratko je definirano kao „najviše stanje koje postoji“, te je u mogućnosti upravljati životom, vremenom, svemirom, energijom i materijom. OT se sastoji od osam nivoa, te se članovi preko svakog postepeno uspinju, što se još naziva i „most potpune slobode.“ Svaki nivo član crkve mora platiti i proći ispitivanje E-metrom, ako želi dalje napredovati. Ispitivanje E-metrom obavlja drugi član na višoj poziciji, što može trajati svega nekoliko sati ili nekoliko dana bez

prestanka. Svako se ispitivanje snima. Scijentolozi vjeruju u *Xenu*, vođu Galaktičke konfederacije koji je prije 75 miliona godina „premjestio“ milijarde ljudi na Zemlju, postavivši ih oko vulkana koje je potom raznio hidrogenskim bombama. Raspršene ljudske duše (thetani) nasadile su se u onim tijelima koja su uspjela preživjeti eksploziju, ali ne prije nego što im je usađeno lažno pamćenje. Scijentolozima je strogo zabranjeno da ovo spominju ikome, te se to smatra vrhunskom tajnom o kojoj ne smiju govoriti sa nikim. Posljednji nivo osobi omogućuje da konačno otkrije istinu o svome postojanju. Iznad ovih razina Hubbard je tvrdio da je osoba potpuno oslobođena svih negativnih spoznaja, te je u mogućnosti upravljati čime god poželi, te može stvoriti svoj „vlastiti svemir.“

Hubbard je tvrdio da Dijanetika može izliječiti bolesno tijelo i um, te učiniti čovjeka besmrtnim i neuništivim. To je upravio bio jedan od razloga zašto je David Miscavige morao održavati mističnu sliku vođe. Hubbard je ustvari bio veoma bolestan pred kraj svojeg života – toliko da je jedva mogao hodati. Iako njegova vjera ima veoma jasan stav o psihijatriji, drogama i alkoholu, Hubbard je bio teški ovisnik o ilegalnim drogama, te je na dnevnoj bazi uzimao kokain i druge halucinogene lijekove. Svi pripadnici ulažu ogromne svote novca, bilo da se radi o nekoliko tisuća dolara ili čak do milion dolara godišnje. Dužni su pročitati i kupiti sve knjige koje L. Ron Hubbard ikada napisao, a isto je i sa DVD-ovima koje Scijentološka crkva izradi. Danas je Scijentologija religija teška čak 3 milijarde dolara, sa oko pola milijuna članova diljem svijeta i šest tisuća crkava. Njemačka odbija službeno prihvatiti Scijentologiju kao vjeru, navodeći njenu samodestruktivnu prirodu koju ima nad svojim članovima, te je ona samo još jedan u nizu kultova. U Hrvatskoj je Scijentologija službeno priznata kao dobrotvorna vjerska organizacija, a isto je i sa nekim državama u Europi i Aziji (Španjolska, Francuska, Austrija, Indija, Japan...).

Usprkos smrti, crkva i je i dalje čvrsto uvjeren da će se Hubbard eventualno vratiti na Zemlju u novom tijelu pa zato imaju nekoliko vila namijenjenih posebno njemu, zajedno sa njegovim omiljenim cigarama i jelom koje članovi moraju svaki dan iznova spremati. Prema vjerovanju Scijentologa, kada neki od članova crkve umre zaslužio je pravo na odmor od 26 godina prije ponovne reinkarnacije. Za Hubbardov povratak Scijentolozi su napravili ogroman simbol, kako bi ga lakše mogao vidjeti s neba.

3.3. Jehovini svjedoci

Jehovini svjedoci su međunarodna kršćanska zajednica sa oko 8,3 milijuna pripadnika diljem svijeta. Ovaj je pokret nastao u američkoj državi Pennsylvaniji 1870. godine od strane bogatog trgovca Charlesa Taze Russela. Rođen je 1852. godine u gradu Allegheny, Pennsylvania, gdje je njegova obitelj bila član Prezbiterijske crkve, koju je nešto kasnije napustila i priključila se Kongregacijskoj crkvi. Tijekom svoje mladosti Russell je bio poznat po tome što je znao kredom ispisivati stihove iz Biblije na drvene ograde i pločnike ulica u nadi da će uspjeti preokrenuti nevjernike. U propovijedanja svoje crkve Russel je počeo sumnjati sa 18 godina kada su on i njegov otac zajedno osnovali grupu koja se bavila analitičkim proučavanjima Biblije, porijeklom Kršćana, vjere, običaja i tradicije. Vjeru u Krista vratilo mu je propovijedanje o njegovom drugom dolasku (adventizam). Njegova se grupa zvala „Grupa za proučavanje Biblije u osvit milenija.“ Russel je pored ostalih proroka također predvidio datum Kristova povratka. „Prvi koji je odabrao. 1874, nije se ostvario i pomaknut je na 1878. Slijedilo je razočarenje i Russel je počeo naučavati da se Isus vratio 1874, ali kao nevidljiv i da će izabrani biti uzneseni na nebo (Scotland, 41, 2005).“ Napisao je serijal knjiga koje je nazvao „Osvit milenija“, koja se sastoji od mnogobrojnih teoloških ideja, koje se danas smatraju temeljima ovog pokreta. 1881. godine osnovao je časopis pod nazivom *Sionska kula stražara i Kristove prisutnosti*. Njegov se utjecaj širio diljem svijeta, neprestano je pisao i propovijedao. Umro je 1916. godine u Pampi, Texasu.

Russelovi glavni nastavljači i propovjednici njegovog pokreta bili su Joseph Franklin Rutherford, koji je 1920. godine objavio svoju najpoznatiju knjigu „Millions Now Living Will Never Die.“ Rutherford je napustio Russelova uvjerenja o Kristovom povratku, te je samostalno odabrao datum – 1925. je postala je ključna godina. „Do današnjih dana, *Kula stražara* donosi tekst za nedjeljno biblijsko učenje u Kraljevskim dvoranama, naziv pod kojim su poznata njihova okupljališta u svijetu (Scotland, 41, 2005).“ U njegovo je vrijeme uveden naziv „Jehovi svjedoci.“ Kao novi predsjednik nakon njegove smrti naslijedio ga je Nathan Knorr, koji je za svoga života objavio povećí broj doktrinarnih knjiga u preko 17 milijuna primjeraka. On je isto kao i njegovi prethodni vođe predvidio Kristov dolazak, ali tek 1975. godine, što je 1980. godine pokret priznao kao grešku u svome časopisu. D. W. Franz je pokušao smiriti tenzije i kaos koji je

nastao nakon zadnjeg proročanskog datuma, ali bez nekog velikog uspjeha. Ova organizacija – koja se danas, ali i u prošlosti većinom smatrala sektom i kultom – bila je i još je uvijek predmet mnogobojnih kontroverzi i progonstava. Iako je sam tvrdio da je Kršćanin koji je vraćao vjeru u Novi zavjet, Russel je odbacio mnogo ključnih kršćanskih doktrina kao što su: Trojstvo, božanstvo Kristovo, postojanje Svetog Duha, kao i postojanje pakla. Russel je protumačio Bibliju prema svojim osobnim uvjerenjima i osjećaju ispravnosti. Jehovi smatraju da je Trojstvo samo još jedna vrsta propagande izmišljena od strane teologa, kao i to da se Bog (u obliku Krista) nikad nije objavio u nikome. Iako je Bog stvorio Isusa, on je zapravo bio arhanđeo Mihael, te da je na zemlji bio samo čovjek i ništa drugo. Russel je za života tvrdio da su svi dosadašnji prijevodi Biblije netočni – osim njegovog koji je jedini točan i ispravan – jer je sebe smatrao stručnjakom za grčki jezik, što se pokazalo kao laž i neistina.

Jehovinin svjedocima upravlja vijeće koje se sastoji od predsjednika i 11 muškaraca, te se njih smatra posrednicima Božjim, odnosno onima uz pomoć kojih Bog vlada na zemlji i donosi sve odluke. Naziv Jehovi rođen je iz krivog čitanja hebrejskog naziva za Boga – umjesto Jahve oni čitaju Jehova. Konačni „kraj“ koju Jehovini svjedoci iščekuju je Armagedon, odnosno kraju svega na zemlji, ali i Božjem spasenju koje će ono njima donijeti. Svi oni koji ga prežive vladat će sa Kristom tisuću godina pa u tom periodu neće biti ni smrti, gladi, bolesti ili bilo kakvih drugih nesreća, a smatra se da će nakon tisuću godina vladavine svi oni koji su mrtvi ponovno uskrsnuti. Njihova je Biblija protumačena preko časopisa Kule stražare, te jedino tako prema njima ispravna i nepogrješiva. Sve druge crkve koje postoje smatraju nečistima i sotonističkim, te njima stoga upravlja jedino sam vrug. Isto tako Jehovi sebe u klasičnom smislu ne smatraju pripadnicima države u kojoj žive. Zbog toga ne glasaju na izborima i ne idu u vojsku, jer sve što ima veze sa ratom ili bilo kojim političkim konfliktima odbacuju kao nešto nečisto i okaljano. Upravo je to jedan od razloga zbog kojih su članovi ove sekte u zemljama poput Turske i Armenije često mučeni, osuđivani i slani u zatvor. Isto tako vjeruju da svaka osoba ima dvije prilike za svoje spasenje. Ako po drugi put ne želi poslušati Božje opomene i ne prihvati ono što ima „govori“ onda će biti zauvijek uništeni i prestat će postojati. Iako ne vjeruju u postojanje pakla, vjeruju u postojanje vječnog raja na zemlji. 144 tisuća izabranih Jehovinih svjedoka će imati priliku da ode na nebo i vlada zajedno sa Kristom. Svijet je prema njima nastao točno 4128. godine prije Krista koji se dijeli na vladavinu anđela, svijet u budućnosti i vječnost. Glavno sjedište Jehovinih svjedoka nalazi se u Brooklynu, SAD.

Jehovini svjedoci se trude provesti što je više moguće vremena idući od vrata do vrata u pokušaju propagiranja svoje vjere „nevjericima.“ „Za mnoge, to je oko deset sati mjesečno. Oni se nazivaju 'objavljiivači' i bilo ih je 2000. god. 6 350 564. Postoje i 'istraživači' koji su još predaniji i znaju oko 50 sati mjesečno provesti propagirajući svoju vjeru (Scotland, 42, 2005).“ Oni također ne slave Božić, Uskrs, svoje i tuđe rođendane, Novu godinu, Majčin dan, kao i Prvi maj. Vjeruju da prema Bibliji, Isusovo rođenje ili njegova smrt nije nešto što bi se trebalo veličati ili slaviti. Jednako tako vjeruju da ova dva glavna kršćanska praznika nisu odobrena od strane Boga, jer oni svoje korijene vuku iz poganskih običaja i rituala. Razlog zbog kojeg ne slave rođendane je taj da smatraju da takav čin nije po Božjoj volji. Sve ove tradicije oni povezuju sa poganskim bogovima. Jedno od njihovih najstrožih pravila je to da oni odbijaju transfuziju krvi, te ju je strogo zabranjeno primiti jer se kosi sa svime u što vjeruju. „Liječenje JS-a uz pomoć TK ili krvnih pripravaka kršenje je njihovih religijskih uvjerenja koje za posljedicu imaju izolaciju iz vjerske zajednice i ekskomunikaciju iz Crkve (Vidlička, Zibar, Čizmić, Grđan, 92, 2017).“ Bolesni pacijent bi prije umro nego primio krv. Oni su vrlo zatvorena zajednica, koja inače ne ostvaruje dugoročna prijateljstva ili veze izvan svoje zajednice. Bračnu zajednicu smatraju svetom, a kao jedini razlog rastave navode preljub. U Americi Jehovi ne vjeruju u sveučilišta, nazivajući ih gubljenjem vremena, jer se to vrijeme može bolje iskoristiti preko posvećenosti svojoj vjeri. Ako se neki član ne ponaša u skladu sa propisanim pravilima, mora se suočiti sa posljedicama, te nije rijetkost da se prijatelj okrene protiv prijatelja ili jedan član obitelji protiv drugog člana obitelji.

Što se tiče skupljanja novca, oni to smatraju u potpunosti dobrovoljnim činom, te ne dobivaju novce zbog toga što propovijedaju vjeru od kuće do kuće. Svi vjernici diljem svijeta jednom tjedno okupljaju se na mjestu koje zovu *kraljevskim dvorima*, te tamo drže svoje sastanke i proučavaju Bibliju. Ova je sljedba najrasprostranjenija u SAD-u pa zatim u Njemačkoj, a sveukupno djeluje u čak 240 zemalja. U Hrvatskoj Jehovinih svjedoka ima 5500 tisuća, a njihova se podružnica nalazi u Zagrebu. Mnogi ljudi koji nisu pripadnici ove sekte nemaju pozitivno mišljenje o ovom pokretu. Kada se malo bolje prouči život njezinog prvotnog osnivača C. T. Russela jasno je vidljivo da je dosta svojih ne(djela) pokušao sakriti preko nove vjere. Više je puta bio osuđivan zbog prevare, laganja, kao i neprikladnog ponašanja prema ženama. Usprkos tome, svi Jehovi svjedoci o Russelovim spisima i propovijedima imaju jako veliko poštovanje, te su po njegovom uzoru nastavili propagirati tu novu vjeru.

Najgore što se može dogoditi jednom Jehovu je da bude izbačen iz zajednice zbog neusklađenog ponašanja. Isto je u slučaju da želi napustiti organizaciju, što mu ostali članovi nimalo ne olakšavaju. Ako bilo tko od njih odjednom odluči da više ne želi biti pripadnik ove sekte, to znači da mora napustiti svoju obitelj, svoje prijatelje i poznanike i u skladu s time više nema pravo komunicirati s njima. Potpuno je izoliran od bilo kojeg člana koji mu je rod ako je on još uvijek pripadnik pokreta i ne želi ga napustiti. To se smatra konačnom izdajom, te se za takvu osobu govori da je nevjernik, lažov, te da ga se ne treba slušati ili obazirati pažnju na njega. Mnogi bivši članovi prepričavali su svoja, po njima traumatična iskustva za vremena koje su proveli kao Jehovi svjedoci. Svi su se između ostalog složili da je ova sljedba u potpunosti dizajniran za ispiranje mozgov a svojim članovima i razaranju obitelji. Ipak, ova se zajednica nastavlja širiti, postepeno i polako.

3.4.Mormonska crkva

Mormoni ili Crkva Isusa Krista Svetaca posljednjih dana utemeljena je 1830. godine od strane Josepha Smitha. Rođen je 1805. godine u Sharonu, Vermontu, SAD. Podijeljena religiozna vjerovanja unutar njegove obitelji – njegova majka je prvo bila član Kongregacijske crkve, a onda se kasnije preobratala u Prezbiterijanca, dok je njegov otac ostao na staroj vjeri – ostavile su ga zbunjenim po pitanju religije i religioznih vjerovanja. Sam je tvrdio da, kada je imao 14 godina da mu se ukazao Isus Krist kako bi mu pomogao odgovoriti na njegovo pitanje, te zapravo tu saznaje da su sve crkve u krivu. Kasnije je ponovno govorio kako je dobio još jedno objelodanjenje: anđeo koji se zvao Moroni pojavio se u njegovoj sobi i rekao mu za kolekciju zlatnih tanjura na kojima se nalaze zapisi o drevnim stanovnicima Amerike. Nakon pronalaska tanjura Smitha je anđeo upućivao kako da prevede drevne zapise ugravirane na njihovoj površini. Zapise je uspio prevesti za nešto manje od 90 dana, nakon čega je odmah objavio „Knjigu Mormona“ sa oko 588 stranica. Knjiga Mormona propovijeda o tisuću godina staroj religiji Izraelaca, gdje su nakon preseljenja iz Jeruzalema na novi teritorij stvorili novi život. Knjiga je dosta sličila Bibliji, te je jedan tamošnji prorok po imenu *Mormon* cijelu njihovu povijest odlučio ugravirati na te zlatne tanjure. Smith je uspio organizirati i okupiti nekolicinu vjernika kako bi formirao crkvenu zajednicu, nakon čega su dalje nastavili tražiti potencijalne

kandidate koje bi mogli preobratiti na ovaj novonastali pokret. Iako su u ovim svojim namjerama uspjeli, pripadnici ovog pokreta često su se morali seliti zbog toga što su bili nepodnošljivi ostalim lokalnim zajednicama. Kako je broj Mormona rastao tako su njihove organizacije nalazile na sve veće i veće neodobravanje ne pripadnika, pogotovo zbog toga što je postojala mogućnost da steknu političku kontrolu nad gradovima u kojima su se nastanili.

1834. godine imenovali su se kao Crkvom Svetaca posljednjih dana, dok su današnji naziv po kojima ih većina ljudi zna uzeli 1838. godine. „Pripadnici Crkve Svetaca posljednjih dana opisuju sebe kao obnoviteljski pokret: Bog je obnovio učenja, prakse i uređenje prethodno povučeno sa zemlje brzo nakon Kristova doba, kao posljedicu neposlušnosti čovječanstva (Davies, 32, 2005).“ Nemormoni pokušavali su tolerirati te „religiozne fanatike“, ali im nisu mogli dopustiti da steknu dominaciju. Zbog svojih religioznih uvjerenja često je zajedno sa svojom obitelji morao seliti iz države u državu, ali nigdje nije nalazio bolje okolnosti. 1838. godine uhićen je zbog prevare, podmetanja požara i izdaje, ali je ipak na kraju uspio pobjeći i naseliti u polupraznom gradu Commercu u Illinoisu. Mormoni su uistinu vjerovali da je Smitha Bog obavještavao o svemu. Sva su njegova *otkrivenja* zabilježena u knjizi zvanoj Nauk i savezi objavljena 1835. godine. Smithova propovijedanja uzimala su za primjer Hebrejsku Bibliju i mnogo toga pripojili svojoj novoj vjeri. Smith je vjerovao da svaki muškarac može biti svećenik, a svrha hramskih rituala bila je da se pruži znanje koje će svakom čovjeku biti potrebno kako bi mogao zaći u Božju prisutnost i biti blizak njemu.

Smith je uvijek bio neustrašiv vođa, te se nije dao lako zastrašiti od okoline u kojoj se nalazio. Uporno je branio svoja uvjerenja dok konačno nije bio uhićen za njih 1844. godine, kada su ubili i njega i njegovog brata Hyruma. Ostali Mormoni su se ponovno morali seliti na novu lokaciju zbog neodobravanja i proganjanja ne mormonskih pojedinaca. Novi crkveni vođa Brigham Young poveo je sve vjernike prema zapadu, dok se konačno nisu smjestili u Great Salt Lake City u državi Utah 1847. godine. Ta se crkva, kao i Jehovini Svjedoci neprestano priprema za drugi Kristov dolazak, ali su poznati i po svojem prekidu sa tradicionalnim kršćanstvom. Prema Mormonima Zion je mjesto božanske vladavine i nalazi se samo u Americi, dok se ostatak svijeta smatra zlim i podmuklim mjestom, novim „Babilonom“ iz kojeg se treba pobjeći. „Za razliku od skupina koje su se raspale ili temeljito preispitale svoj nauk nakon što Krist nije došao, pet faktora je spasilo Svece posljednjih dana od pogubnoga razočaranja: ne postoji datum kraja; uvedeni su novi crkveni obredi kako bi se usmjerila vjerska snaga; značajna

većina je preživjela prorokovu smrt; europski obraćenici donose svježu krv; nova područja i vodstvo, izazov za preživljavanje (Davies, 33, 2005).“ Mormoni za Boga ne vjeruju da ga se treba veličati kao nebesko svemoćno biće, jer smatraju da Otac ima tijelo od krvi i mesa kao i svaki drugi smrtnik. Isto tako uvjereni su da postoji više dimenzija kraljevstava nakon zemaljske smrti: zemaljsko, nebesko, teletialno kraljevstvo i na kraju se nalazi vječna tama. Gdje će pojedinac završiti sve zavisi od njegovog ponašanja, vjerovanja i djela što ih je činio i djelovao po njima u ovom smrtnom životu. Za razliku od Jehovinih svjedoka, Mormoni ne vjeruju u davanje druge prilike grješniku, te ne postoji druga šansa za pokajanje i ispravljanje počinjenih grijehova; svi oni koji ne vjeruju ili ne djeluju po „drevnim mormonskim zapisima“ biti će bačeni u *ognjeno jezero*.

Kao što je već prethodno gore bilo napomenuto Smith je Ranocrkvenom nauku dao isključivo američko obilježje. Mnogo je ljudi čak i pod Smithovim vodstvom odlučilo napustiti pokret, jer svake nove uvedene promjene (ovisi kakve su bile) jednostavno nisu bile ono što su očekivali ili u početku vjerovali. Drugi su na te promjene gledali kao na poboljšanje koje e uvelike unaprijediti Crkvu Mormona. Postoje tri glavne osobine života svakog Mormona – crkva, obitelj i zagrobni život, koji su uvijek blisko povezani jedni sa drugim i nerazdvojivi. Oni vjeruju da je Isus Bog pa i to da s time svako ljudsko biće može biti Bog, kao i da se spasenje može zaraditi širenjem vjere i činjenjem dobrih djela. U crkvi se svećenstvo dijeli na dva stupnja, dok svi dječaci u dobi između 12 i 19 godine života postepeno napreduju u crkvi – prvo što mogu postati su đakoni, nakon čega slijedi učitelj i na kraju svećenik. Jedino muškarci mogu biti svećenici, dok žena svoju službu vrši preko muža. Ženin najveći posao i zadatak je da se što prije uda i da rodi djecu, kako bi se mogla nastaviti krvna loza. Za razliku od ostalih pokreta Mormoni ne diskriminiraju one koji im ne pripadaju. Po njima nema veze ako je netko pripadnik ili nije, konačni spas će doći svima koji su bili dobronamjerni u ovozemaljskom životu, a taj oblik spasenja je još i poznat kao „uznesenje.“

„Kad je Smith prihvatio ideju poligamije ili mnogoženstva (napuštenu krajem 19. st.) desetljeće nakon osnutka crkve, učinio je to u sklopu vjerskog nauka o pobjedi nad smrti što je moguće kao rezultat obreda darovanja, koji je postao dio hramskih aktivnosti (Davies, 35, 2005).“ Iako Mormoni više ne prakticiraju poligamiju kao dio njihove vjere ili nešto za što si uzimaju kao svojevóljno pravo, ova praksa usprkos nijekanju većine Mormona, još se i dan danas uvelike prakticira, pogotovo u Americi. Samo u SAD-u u takvim zajednicama živi oko

40tisuća ljudi. Iako se po glavnom pravnom zakonu Mormoni ne mogu legalno oženiti sa više od jedne žene, muškarac sve svoje „ljubavnice“ smatra ženama. Svakoj mora poklanjati jednako pažnje, te ne smije postojati ljubomora između članica takve zajednice. Sve se moraju smatrati prijateljica, čak i sestrama, te one usprkos tome što je muškarcu dopušteno da ima više žena ne smiju imati više od jednog muškarca, a traženje ljubavnika je strogo zabranjeno. Mormoni vjeruju da brak sklopljen na zemlji ne prestaje ako nastupi smrt. Svi su pripadnici Crkve Isusa Krista Svetaca posljednjih dana dužni davati milostinju siromašnima i crkvenim službenicima, moraju postiti svakog prvog tjedna u mjesecu i moraju se suzdržavati od alkohola, duhana, bilo kakvih droga, te ne smiju piti kavu i čaj. „Danas pojedinac koji živi moralno prihvatljivim životom, plaća crkvi desetinu i priznaje božanske temelje svog vodstva, ima dopuštenje da boravi u hramu, koji je za druge zatvoren (Davies, 35, 2005).“

Naravno kao što je to bio slučaj i u prethodnim sljedbama, mnogi ljudi ih ne odobravaju i odbijaju priznati njihovu koegzistenciju u zajednici. Za njih su Mormoni samo još jedna u nizu pokreta koji imaju sumnjivo porijeklo, istu takvu povijest i sadašnjost, kao i nelogična i besmislena propovijedanja. Mnogi iznose da je njihov tvorac Joseph Smith lažov i prevarant, te da njegovo širenje nove vjere nije ništa drugo doli još jedna u nizu propagandi kako bi mogao raditi stvari onako kako je on htio. Smith si je uzeo za pravo da ispravi sve „pogreške“ koje su proizašle iz Biblije, kako bi mogao napisati svoje vlastito proročanstvo. Istina je da su Mormoni kao zajednica veoma uključeni u život nekog pojedinca, te probleme koji naiđu uvijek rješavaju zajedno. U današnje vrijeme procjenjuje se da je mormonskih pristaša oko 12 miliona diljem svijeta, a neki kažu da bi se ovaj broj 2075. godine mogao popeti na čak 100 miliona sljedbenika.

3.5.Spiritizam i Crkva ujedinjenja

Spiritizam je vrsta okultističkog nauka po kojoj se smatra da ljudska duša ne umire zajedno sa tijelom poslije smrti, te je moguće sa njom uspostaviti komunikaciju uz pomoć za „predviđenih osoba (medija).“ Pokret je nastao oko 1858. godine, a tvorac i autor *Knjige o duhovima* je francuski okultist Allan Kardec. Pokušaj prizivanja duša preminulih sezaio je daleko u prošlost, čak do antičkih vremena Grčke, Rima, Mezopotamije i ostalih drevnih naroda koji su veoma štovali zagrobni život. U svojoj knjizi Kardec se bavi pitanjem besmrtnosti, čovjekove

budućnosti i njegovim postupcima za vrijeme života, dok se ljudska duša uvijek može „očistiti“ pomoću reinkarnacije. Spiritizam je proučavan i promatran od strane psihologije i psihopatologije, koje iako uočavaju pojedine „marketinške trikove“, isto tako tvrde da tu ima i nekih parapsiholoških pojava. Spiritizam se kao religija posebno razvio u pojedinim dijelovima Južne Amerike i to u Argentini i Brazilu. Kršćanske crkve u potpunosti odbacuju spiritizam kao prijevaru, laž i puko zavaravanje ljudi. „Katolički teolozi vele, da je spiritizam u sebi zla stvar pa teško griješi onaj, koji se bavi njime.“...“No Crkva uz to zabranjuje i znatiželjno gledanje spiritističkih pokusa, jer i time čovjek sudjeluje lošem činu i pri tome se izlaže velikoj pogibelji za svoju vjeru i čudoređe (Kozelj, 279, 1923).“ Spiritizam neprestano propitkuje: Što je smisao života? Što se događa sa čovjekovom dušom poslije smrti? Imaju li i druga živa bića osim ljudi dušu?

Allan Kardec je vjerovao u postojanje drugih dimenzija, odnosno drugih svjetova pored našeg ljudskog u kojemu „duhovi“ borave, te pokušavaju uspostaviti kontakt sa svojom živom rodbinom, kako bi im donijeli mir i spokoj. To je upravo i razlog zbog kojeg se ljudi često znaju okrenuti prema ovoj religiji. Želja da uspostave bilo kakav kontakt sa voljenom osobom koju su izgubili pruža im određeni osjećaj utjehe i nade. Za uspostavu komunikacije potreban je medij, osoba koja može „razgovarati“ sa ljudskom dušom. Ipak, postoji mnogo razlog iz kojeg se ljudi okreću prema spiritizmu. Neki vjeruju da je spiritizam religija koja će uvelike poboljšati njihov dosadašnji život iz bilo kojeg razloga. Spiritizam je taj koji može popraviti bilo koji dio njihovih života za koje oni misle da ne funkcionira onako kako su oni htjeli. Neki smatraju da im duhovi mogu pomoći da postanu bogati i napuste siromaštvo, izliječiti neku neizlječivu bolest pa im čak i pomoći da pronađu sreću i vječnu ljubav. Isto tako čovjek se može naći na prekretnici života, trenutku kada možda počinje sumnjati u svoju dotadašnju religiju i počne tražiti nešto novo i smisljeno za svoj život. „Spiritizam nije došao da poruši kršćansku nauku, nego da je razvije i usavrši. S njime počinje novo doba.' Bog je uzrok svega. O njemu ovise duhovi i materija.“...“Iza smrti duša ide među duhove i čeka novo utjelovljenje; pri novom utjelovljenju zaboravi na svoju prošlost (Kozelj, 280, 1923).“ Kardec je također upozoravao na mogućnost pojave „zlih“ duhova za vrijeme seanse, koji su za života bili loši ljudi. Kardec ne niječe postojanje vraga ili anđela, isto kao što ni raj i pakao nisu stvarni u spiritizmu. Ovdje, kao i u svakom pokretu dosada postoje dvije strane. Neki će reći da je sve ovo samo prijevara, dok će netko drugi uistinu vjerovati u to. Sve ovisi o nečijem subjektivnom mišljenju, koja su nerijetko osuđivana od drugih.

Crkva ujedinjenja ili Federacija obitelji za svjetski mir i ujedinjenje osnovao je 1954. godine Sin Myung Moon. u Seulu, Južnoj Koreji. Sve je počelo 1936. godine kada je Moon prvi put počeo govoriti kako mu se ukazao Isus, rekavši mu da ga je *izabrao* da dovrši misiju koju on sam nikada nije uspio završiti. Naime, Moon je tvrdio kako se Isus kanio oženiti, te imati „savršenu“ djecu. Na ovaj su pokret uvelike utjecale druge mnogobrojne azijske religije kao što su: konfucijanizam, daoizam, budizam, šamanizam itd. Isto kao i u kršćanstvu Bog je uzvišena, nevidljiva sila i tvorac svemira – sve što postoji stvoreno je od njegove ruke. Moon je tvrdio da je Bog htio uspostaviti Božje kraljevstvo ovdje na zemlji preko Adama i Eve, prvih naših predaka, kako bi mogli imati „savršenu“ djecu i ustanoviti Istinsku Obitelj. Sve se to srušilo kada je čovjek pao u Sotonine ruke. Isto je i sa Isusom, kojega Moon ovdje naziva „drugim Adamom.“ Za „trećeg Adama“ ili novog Mesiju, ponovno je trebao netko tko bi do kraja mogao ostvariti tu misiju, što je Moon preuzeo na sebe, ali je tek 1992. godine javno iznio svoje mesijanstvo. U skladu s time mesijanstvo uključuje i njegovu ženu Hak Ja Han. Sa druge strane, ova religija također tvrdi da svatko može postati sljedeći mesija, odnosno svatko može postati ono što se ovdje naziva „Istinskim roditeljima“, bez obzira na tko je njihov duhovni vođa. „Ceremonija blagoslova ili masovno vjenčanje čini srž unifikacionizma; svaki član će dobiti idealni blagoslov ako uđe u Božje nebesko kraljevstvo (Lewis, 72, 2005).“

Ne prihvaćaju svi članovi ovog pokreta sve ideale, pravila i učenja kao neki članovi, ali oni svoju potporu mogu iskazati na nekakav drugačiji način (organizacije i slično). Iako je u ovom pokretu od svega najvažnija obitelj, dobrodošli su i oni koji sebe ne smatraju članovima ili nekima koji bi prakticirali takav život, ali ipak podržavaju svrhu i ciljeve ove religije. Ova se vjera, koja je uglavnom bila orijentirana na SAD, Japan i Veliku Britaniju, proširila i na Južnu Ameriku i Istočnu Europu. Stvaranje Kraljevstva nebeskog jedino je moguće onda kada se svi priključe pokretu.

3.6. Okultizam

Riječ okultizam ili okultno dolazi od latinske riječi *occultus*, što znači nepoznat, tajanstven ili misteriozan. Ovaj pokret nije priznat ni od znanosti ili religije, odnosno može se reći da je to jedna vrsta „drevne mudrosti“ razumljiva i upotrebljiva samo „posebnima“ pa se zato i nalazi izvan dosega običnog ljudskog znanja. Okultizam se u većini slučajeva povezuje sa nečim mračnim, zlokobnim i demonskim. Okultisti se uz pomoć više sile koriste „magijom“ kako bi manipulirali ljudima ili nekakvim događajima. Osim toga njihove aktivnosti uključuju još i uspostavljanje komunikacije sa ostalim „višim“ bićima, duhovima, otkrivanje istine o nečemu, okretanje prema sebi, odnosno stupanje u dodir sa našom unutarnjom prirodom kao mjestom gdje pronalazimo mir i spokoj duše. Kršćanstvo ne odobrava ovakav oblik prakticiranja zbog toga što se okultizam u svojoj praksi uvijek petlja sa nekim nepoznatim silama kojima nastoji upravljati bez Božjeg odobrenja. Sa druge strane kod kršćanstva znamo da se obraćamo samo jednoj uzvišenoj i transcendentnoj sili: Bogu.

Riječ okultno spomenuta u društvu automatski poprima negativnu konotaciju, te se smatra izuzetno opasnim pokretom, koji uništava čovjekovo fizičko i psihičko zdravlje. Čovjek u isto vrijeme ne može biti kršćanske vjeroispovijesti i prakticirati okultizam. U društvu se okultizam automatski pripisuje korištenju crne magije, čaranju i vraćanju. Crkva magiju i praznovjerje odbacuje kao krajnje svjetsko zlo i uništenje čovjeka. Po mogućnosti, trebalo bi se uvijek nastojati oduprijeti „zamkama društva“, pogotovo u situacijama koje se čine predobrima da bi bile istinite. Okultizam, kao i drugi alternativni pokreti u današnje se vrijeme sve više i više proširuju i napreduju u stjecanju sve većeg i većeg broja članova. Svaki pokret, bez iznimke ima svojih dobrih i loših strana, koje možda odmah ne možemo jasno uočiti. Ponekad ih nikad ne uočimo, a čak i ako ih uvidimo poslije nekog vremena, može biti prekasno.

4.OSTALE RELIGIJE

Pored vodećih religija kao što su kršćanstvo, židovstvo i islam u svakoj kulturi postoje na tisuće manjih, starijih, novijih i vjerski drugačijih religija, pokreta, sekta, kultova i ostalih alternativnih duhovnih pokreta. Neke od njih smo već ovdje spomenuli, ali postoji još mnoštvo religija sličnih ovim prethodno navedenima. Postoje i raznorazni drugi pokreti kao što su: Zoroastrizam, raznorazne indijske religije, kao i mnoge domorodačke i poganske tradicije diljem svijeta, pokreti moderne zapadnjačke kulture i ostali razni kultovi i sekte. Neki pokreti novoga doba možda mogu zvučati i biti potpuno besmisleni većini pripadnika neke zajednice, ali netko će stvarno vjerovati u to, bez obzira koliko možda čak i smiješno zvučalo. Jedan od najboljih primjera za to je upravo vjera i „crkva“ pod nazivom „Hram vampira.“ Nju je osnovao Lucas Martel i ima velikih sličnosti sa sotonizmom. Službeno je počela djelovati 1989. godine, kada je po prvi put objavljena „Vampirski biblija“ u SAD-u i broj njezinih članova od tada pa nadalje stalno raste. „Vampirski religija je izrazito elitistička po tome što je isključivo religija onih koji za sebe vjeruju da su 'rođeni za krv' (tj. za vampire). Kako će on ili ona znati je li vampir, prepušteno je intuiciji. Baš kao što netko jest, ili postaje svjestan vlastite seksualne orijentacije, tako, na sličan način, postaje svjestan svoje pripadnosti vampirskoj rasi (Partridge, 353, 2005).“

U židovskoj religiji isto tako imamo pokret koji se naziva „Ljubavničkim pokretom“ osnovan u 18. stoljeću, a njegov utemeljitelj bio je Šneur Zalman. Ljubavnički pokret podrazumijeva potpuno okretanje židovskog naroda prema Tori, što će prema njihovom mišljenju ubrzati dolazak njihovog mesije. Religije Istočne Azije također nam pružaju šaroliku paletu izbora novih alternativnih duhovnih pokreta. Samo neki od njih ovdje su takozvani Feng shui i Borilačke vještine. Postoji ih još mnogo, ali ovdje ćemo se pozabaviti samo ovim dvjema. Feng shui ili po prijevodu „vjetar“ i „voda“ odnosi se na umijeće življenja u spokojnosti s prirodom radi unutrašnjeg mira, zdravlja i sreće. „Daoistički koncept yinga i yanga – ideje ravnoteže između sila – ima središnje mjesto u *feng shuiju*. *Feng shui* podučava da je zemlja prekrivena nevidljivim, povoljnim i nepovoljnim ali moćnim energetskim linijama. Povoljne se energetske linije trebaju iskoristiti, a nepovoljne izbjegavati (Lewis, 254, 2005).“

Borilačke vještine naziv je za stil borbe bez oružja, kao što su to judo, karate, taekwondo, kick-boxing i druge. Sve ove vještine bez iznimke sadrže duhovnu dimenziju. Mnoge kulturološke tradicije, običaji, vjerovanja i kulture nastajale su postepeno – nijedna religija ili pokret nije nastao odjednom. Sve je to dio pažljivog i uračunljivog planiranja i odabira pravog trenutka. Svaka religija ima nešto u sebi što je čini posebnom. Neki su domorodački i poganski običaji stari gotovo kao i samo pismo (možda i stariji). Sve ovisi od kulture do kulture, od grada do grada, od države do države, od kontinenta do kontinenta.

5.ZAKLJUČAK

Nisu svi pokreti toliko dobronamjerni kakvima se inače predstavljaju. Nijedna vjera, pokret, sljedba ili kult nisu savršeni. Nešto se uvijek krije ispod površine, jer ne postoji takvo nešto kao savršen čovjek, pošto ipak religije novoga doba spadaju pod čovjekovu kreaciju. Ako zvuči predobrim da bi bilo istinito, onda je to u većini slučajeva i tako. Treba se zapitati: dobivam li sve što su mi obećali? Osjećam li se uskraćenim za nešto? Ako je to slučaj što mogu poduzeti da to popravim? Kome se mogu obratiti i tko mi može pomoći? U svakom društvu postoje oni koji će povjerovati u nešto što im neki novi pokret ispovjedi i oni koji će se samo okrenuti i otići. Jedan od možda najboljih primjera takve religije nastale u novo doba je upravo Scijentologija.

Kao i svaki drugi pokret sadrži dvije priče. Ljudi vjeruju u ono što hoće vjerovati. Velika većina smatra da je ovo bio samo još jedan u nizu trikova njezinog osnivača L. Rona Hubbarda kako bi zaradio novac preko tuđih leđa. Mnoge su knjige napisane o ovom pokretu, a snimljeni su i razni „dokumentarci“ koji podupiru ovu crkvu. Naravno ne slažu se svi s time. Nevjernici i mnogi bivši članovi ove sekte iznose tvrdnje o njejoj samodestruktivnoj prirodi po čovjeka, gdje je jedini cilj da članovi daju što veće svote novca preko kojega će uspjeti „kupiti“ spasenje i spoznati istinu o svom postojanju. Scijentologija isto tako nije jedini primjer u ovom slučaju. Svi ostali manji, ali i nešto veći i rašireniji alternativni duhovni pokreti imaju nešto negativno, ali isto tako ipak moramo i pokušati prihvatiti da ima i nečega dobrog. Religija je kao novčić, jer se i sama sastoji od dva lica. Religija u većini slučajeva najviše ovisi o subjektivnom, nego o objektivnom pogledu pojedinca. Na to nikako ne možemo utjecati, jer sami ne možemo nekoga natjerati da vjeruje u nešto što on ne želi. On je sam tu da donese takvu odluku.

LITERATURA

1. Patridge, Christopher, Enciklopedija novih religija: nove religije, sekte i alternativni duhovni pokreti, 2005, Zagreb: Naklada Ljevak
2. Jambrek, Stanko, Kršćanstvo i New Age duhovnosti sličnosti i suprotnosti, 2005, Zagreb: Blagoslovni institut
3. Macut, Ivan, 2011, Scijentologija – tumačenje osnovnih pojmova (9): 327-349
4. Roksanović Vidlička, Sunčana, Lada Zibar, Jozo Čizmić, Kristijan Grđan, 2017, Pravo jehovinih svjedoka na ostvarivanje kirurške zdravstvene zaštite u Republici Hrvatskoj – prema vrijedećim zakonima (De lege lata), Liječ Vjesn (139): 91-98
5. Kozelj, Ivan, 1923, Spiritualizam i katolička crkva, Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti (5): 278-283
6. Marija, Nada, 2009, Vjerske sljedbe i novi religiozni pokreti, <http://alfaiomegaduhovniforum.forums-free.com/vjerske-sljedbe-i-novi-religijski-pokreti-t3741.html> Pristup (23. 03. 2018.)
7. Prša, Ivana, 2006, Novi religiozni pokreti i sekte, <https://vjeronauk.wordpress.com/2006/05/31/novi-religiozni-pokreti-i-sekte/> (23. 03. 2018.)
8. Novi religiozni pokreti i sekte <http://www.vjeraidjela.com/wp-content/uploads/2013/08/Novi-religiozni-pokreti-i-sekte.pdf> Pristup (23. 03. 2018.)
9. Što je religija http://www.znanje.org/i/i26/06iv09/06iv0915/sta_je_religija.htm Pristup (25. 03. 2018.)
10. 2002, Koje su najveće svjetske religije?, <https://www.gotquestions.org/Hrvatski/svjetske-religije.html> Pristup (25. 03. 2018.)
11. Punkufer. hr., 2014, Top 10 najpopularnijih religija svijeta, <https://punkufer.dnevnik.hr/clanak/putovanja/savjeti-za-putovanja/najjaci-jezici-i-najbrojnije-religije-svijeta---335974.html> Pristup (25. 03. 2018.)
12. Frater, Jamie, 2007, 10 problems with scientology <https://listverse.com/2007/08/17/top-10-problems-with-scientology/> Pristup (31. 03. 2018.)

13. Augustine, Jeffrey, 2015, 25 of the biggest lies told by L. Ron Hubbard and the church of scientology <https://tonyortega.org/2015/04/07/25-of-the-biggest-lies-told-by-l-ron-hubbard-and-the-church-of-scientology/> Pristup (31. 03. 2018.)
14. Biblio, 2000, L. Ron Hubbard <https://www.biblio.com/l-ron-hubbard/author/559> Pristup (31. 03. 2018.)
15. Prince, Jesse, 2018, Sea org <http://www.xenu.net/archive/so/> Pristup (31. 03. 2018.)
16. Why is scientology tax exempt? <https://www.thedailybeast.com/why-is-scientology-tax-exempt> Pristup (31. 03. 2018.)
17. Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania, 2018, Jehovini svjedoci <https://www.jw.org/sr-latn/jehovini-svedoci/pitanja/jehovini-svedoci-verovanja/> Pristup (03. 04. 2018.)
18. Got Questions, 2002, Tko su jehovini svjedoci i što oni vjeruju? <https://www.gotquestions.org/Hrvatski/Jehovini-svjedoci.html> Pristup (03. 04. 2018.)
19. Challies, Tim, 2002, The false teachers: Charles Taze Russel <https://www.challies.com/articles/the-false-teachers-charles-taze-russell/> Pristup (03. 04. 2018.)
20. Carter, Joe, 2016, 9 Things You Should Know About Jehovah's Witnesses <https://www.thegospelcoalition.org/article/9-things-you-should-know-about-jehovahs-witnesses/> Pristup (03. 04. 2018.)
21. Majdandžić – Gladić, Snježana, 2015, Jehovini svjedoci <https://www.vjeraidjela.com/jehovini-svjedoci/> Pristup (03. 04. 2018.)
22. Katolik. hr, 2010, Jehovini svjedoci – vukovi u ovčjem runu <http://www.katolik.hr/nekatolickeskupinemnu/sljedbemnu/jehovini-svjedoci-vukovi-u-ovjem-runu/> Pristup (03. 04. 2018.)
23. Bushman, Richard L., 2018, Joseph Smith <https://www.britannica.com/biography/Joseph-Smith-American-religious-leader-1805-1844> Pristup (03. 04. 2018.)
24. Mormon org., 2014, Joseph Smith <https://www.mormonnewsroom.org/article/joseph-smith> Pristup (03. 04. 2018.)
25. Glas Koncila, 2016, Imaju najbrži porast broja članova na svijetu, a vjeruju da je Bog prvo bio čovjek – tko su mormoni? <https://www.bitno.net/vjera/pitajte-svecenika/tko-su-mormoni/> Pristup (03. 04. 2018.)

26. Watch Tower Bible, 2000, Otkuda tako veliki interes za spiritizam?

<https://wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/102000521> Pristup (15. 04. 2018.)

27. Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Spiritizam

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57443> Pristup (15. 04. 2018.)